

2 CORINTHIANS

Ikup saki Corinth Kris alo nunga ningi aratukaso. Se Paul tam gawa bo, ko den aora nuam, mu bataguru Titus agi tuam, se giam ale ago nama nungaram: 2:3-4; 7:8,12. Udagi Titus nama Macedonia Paul arigam ale Corinth alo nunga dugu duap maonam se ikiam: 7:6-7. Ale amilmilaram ale tam gawa 2 Corinthians masan imi mu nongote beteram.

Corinth Kris alo munan saki te noko kuring karo tuikasan mu ko Paul amilmilakaso. Bare kari saki noko balukasan nu apostle nunguning bo mena makasan. Bore te se nu kota numi ko dugu duap biya tala balam, Kris alo te nu kuring karo tui se apostle kawel alo nubiring nungarmonko. Bala saki te Paul apostle kawel alo nunga gusira den agotala balso.

Paul ko bala biya mu nunguningta Kristus ko kowom kaora mu mel bo guyak mena. Bare ko ningo mu, mel aitik ana namotam me ariwoso, ningo nunguningkiri, umu ana tanakko.

Den gira

¹ Ani Paul, Kaem ko gomang te ani Jesus Kristus ko apostle ko bagasam, ale nanga bo Timothy ilak tam gawa imi bataguru nina sios Corinth bagasan mu, se Kris suen la Achaia sor te, mu ningarsan.

² Kaem anananga Nainet se nanga Kari Biya Jesus Kristus, nunga nongomang nangara, se non-gomang lila nengerak pempem la anirukko.

Kaem mu sangam nangara ko Kaem

³ Ana nanga Kari Biya Jesus Kristus ko Kaem se ko Nuet nup biya tunakko. Nu gomang motam nangara ko munan ko Kotam, se sangam nangara ko Kaem. ⁴ Nu anananga ikup suen la ningi sangam nangarso. Se uwutatala ana awiriya ikup ningi bagasan mu, sokel ana nangata Kaem kote taman mu te sangam nungarnakko. ⁵ Mu awuk, Kristus ikup yaman ninguru giam, se aitik ana betela giwasan. Uwutatala, munan koma suanta te mu, anananga sangam ningo mu, Kristus te kuring aratam ale kapawoso. ⁶ Se ana ikup gisan mu, nina te sangam tal se ninga sangaru taukko. Se kam ana sangam nangarso mu, nina te sangam tal ale nengemang kua kaparuk se sokel ago la ikup gialko, mu ana giwasan iwitala gialko. ⁷ Se anananga nangamang ikia loagara nenenga ko mu me namoso taiso, mena. Mu awuk, ana ikisan nina ana ikup yaman giwasan iwitala giwasan, bare nu ana sangam nangarso iwitala sangam ningarukko.

⁸ Nanga singsang alo, nina mel imi ko ikialko anananga nangamang aniso, ana Asia koma lilim la ningi ura bita se mu, ana ura ko ikup yaman ninguru giman.* Ikup yaman umu ikup biya nunguningkiri, ana ginakko me terong, se ana ikikasan mu ana am kuenakko iwita ikikasan. ⁹ Nunguningta, ana nanimi ikikasan mu, ana kuenakko lage te aragaman. Bare munan ana nangimik te aratam umu, anananga kausam, ana nangata nanga nasokel te ikup ginakko me terong, ana Kaem, kariimet kuera nunga maraguwura ko

* **1:8:** Nuna ikup ninguru gikasan: Acts 19:23.

Kaem, mu kote la ira sanami se laganakko nanga kausam. ¹⁰ Ana ikup yaman memek umu ningi kuenakko, bare nu nanga sangaru tam. Bore te se, ana nu kote la loaga lagasan, mu awuk, nu udagi am nanga sangaru towurukko. ¹¹ Se nina ana nago ko guranek betera me bita talko. Se munan umu te, nina suen biya ninga guranek ko nunguning, Kaem, gomang nangaram ale nanga sangaru tam, umu ko kariimet suen biya tala ana nago ko nu amilmil tumonko.

Paul ko ikia gurugam ale Corinth me namaram wore ko balso

¹² Ana mel ko amilmilasan se nanga nangamang motam ikia diram la nanga manaruwoso mu iwita: anananga bagara aolak ali imi te se, munan ana nina nengete bitakasan mu, ana ali imi ko ikia munan te me bitakasan, mena. Bare ana nangamang motam lilim te Kaem ko munan laili se gomang nangara ko munan umu te iki se bitakasan. ¹³ Ana tam gawa bo nina kaural ale karogo ningamin yena lagarukko mu me bataguru ningarsan, mena. Se aninga ikia loagara biya mu iwita: ¹⁴ nina katir katir nanga iki bataguruwasan, bare aninga angamang mu nina ninguru nanga iki kutuwuralko, se Kari Biya Jesus ko day tom biya taiwoso mu te mu, nina ana nago ko amilmilaral se ana betela nina nego ko amilmilanakko.

¹⁵ Nenenga amilmil ana nago ko mu ani ko angamang motam me nama taikaso, bore te se, aninga ikia beterem mu girek tairik ningarkik, se aninga taira mu ko ningo mu nina tom ilagala

ko talko iwita aga ikia beterem. ¹⁶ Ani Macedo-
nia namarikko mu, aga angamang tairik ningarki
se namarik, ale aga pelera te mu, tai akingtala
ningarkikko. Se nina aga saongal se asele Judea
namarikko ikia beterem. Bare uwuta me aratam.
¹⁷ Agi aninga ikia gurugem umu nina ikisan, ani
am ngual kasik ko aga ikia uwuta beterem masan
e? Mena. Agi ani ali kari ko munan te kari amilmil
tua ko, am ngual kasik “Aing au” agi “Mena” bala
ko munan te aga ikia betesam e? Mena tala.†

¹⁸ Bare Kaem mu ko den diram la karo tuso,
uwutatala anananga den mu yam ngual kasik
“Aing au” agi “Mena” bala ko den bo mena. ¹⁹ Mu
awuk, Kaem ko Namar Jesus Kristus ko den, ani
Silas se Timothy ago apukasan mu, yam ngual
kasik “Aing au” agi “Mena” bala ko den bo mena.
Nu maingkala “Aing au” balam ale uwutata karo
tui lagoso.‡ ²⁰ Mu awuk, Kaem ko den suen la kao-
lam mu, Kristus am bita saparukko, nu “Aing au”
bita saparam. Bore te se, ana Kristus te, Kaem nup
biya tua ko mu “Nunguning” masan. ²¹ Se ikialko,
mu Kaem nu kota ana ta, se nina ta, Kristus ningi
sokel ago sanamanakko ko sokel nangarso. Nu
kota marak nangaram, ²² ale tom udagi te ana
noko kariimet ko nanga sangaru taukko mu ko
kausa iwita, mu Bur Laili nangaram, se ana te
ikinak mu uwutata bitirukko.

²³ Ani Kaem koma te kawelarik agi mu, nu koma
memek aisuokko. Ani nina nengete Corinth me

† **1:17:** Paul Corinth alo nongote namarukko, bare ko aolak umu
ko aking ko ikia gurugam. Duap ningo te ko ikia gurugam. 1
Corinthians 16:5-8 ago arikko. ‡ **1:19:** Paul, Timothy, se Silas
ura bitakan: Acts 18:5.

taikasam mu, nenenga ningo ko ani me taikasam.
 24 Ana nenenga nengemang ningi nunguning ko munan te ninga diruwunakko iwita mena. Bare nina te ko amilmilaralko ana nengerak ura betesan, mu awuk, mu nangamang ningi nunguning ko munan te nina sokel ago sanamasan.§

2

1 Se ani aga ikia aking iwita beterem, ani udagi tala nengete tairik ale nengemang motam bataga ko yaman me ningarikko. 2 Mu awuk, ani nina nengemang motam bataga ningarik se nengemang motam bataga te bagaral mu, aking awiri ani angamang amilmil tuokko? Mena. 3 Borta ko, ani tam gawa bo tala ekela uleng nengete beterem se namaram.* Mu awuk, nina ani angamang motam amilmil tualko bagasan, se ani tairik ale suwuta bagaral se ningarkik ale angamang batagukko me kuakasam.† Ani ninguru ikisam, tom ani amilmil ago bagasam, mu nina betela amilmil ago bagasan. 4 Se ani den bataguru se mu, angamang bataga ikup tawun biya ago amononge kapa se batagem. Mu nina arigal ale nengemang batagukko iwita mena, bare aninga kua ningara du biya wore nina te ari ko ikialko ani batagem.

Kari memek beteram umu nongomang tumonko den

§ **1:24:** Bitua kari nunga ura: 2 Corinthians 12:19; 1 Peter 5:3.

* **2:3:** Paul tam gawa ko baluwoso imi mu aking 2 Corinthians 7:8-12 mu te ago ko balso. Tam gawa imi yumu namaram agila.

† **2:3:** 2 Corinthians 12:21 ago arikko.

⁵ Kariimet i bo memek i bitiruk mu, nu ani angamang ikup me aisam, mu nu nina suen la nengemang ikup ningaram. Bare ani uwuta balik ale nu ikup biyala ningaram iwita ma me balikko. ⁶ Se nina suen biya ko memek wetang sapaman ale bala ikup te betegen ko beteman terong mam. ⁷ Bare aitak mu nina ko memek siwu tual, ale gomang motam tal, se gomang motam bataga mu biyala me iramurokko. ⁸ Ani nina aking munan ningo te biguwura la, wetang te ninga nengemang kua tua mu kausalko ninga manorsam. ⁹ Duap ani tam gawa ningarem mu, ani nina nunguningta munan ningo ninga kausem mu suen la karo tui-wasan agi wore te ikiekko ko uwutata beterem. ¹⁰ Se nina bo ko memek siwu tual mu, ani agotala siwu tuekko. Se nunguningta ani kari i bo ko memek siwu tuekko agi mu, ani Kristus koma te nina te ari ikialko, ani ko memek siwu tuekko. ¹¹ Satan nanga kulok ale nu ali irok bore ko, ana munan umu uwuta betenakko. Mu awuk, ana noko ikia kawel aguwaya mu ana ko ikisan.

Paul Troas бага se Corinth Kris alo nunga ikia moakaso

¹² Se tom ani Kristus ko den gilalong apurekko Troas wonong te namerem ale arigem, mu Kari Biya ani te ura bitirikko lage kuring maingkala kaogam. ¹³ Bare aninga angamang motam me kua kapakaso. Mu awuk, ani aga bo Titus me arikasam ale ko ikia aga moakaso. Se ani Troas kariimet

amilmil nungaru se Macedonia namerem.‡

Kristus te ana marirasan

¹⁴ Bare ana Kaem amilmil tunakko! Nu pem-pem la Kristus ningi anananga sangarso, se ana Kristus ko dugu duap mu mel siring ningo iwita parusuwunak se sor sor suen la te namarukko ura mu te marira lagasan. ¹⁵ Mu awuk, Kaem koma te, se Kristus ningi mu, ana mel bo siring kapawara iwita kariimet nunga sangaru towoso mu ta, se kariimet maga namawasan mu nunga ningi ana bagasan. ¹⁶ Bare kariimet maga namawasan mu, ana kuera mateng ko siring memek iwita nanga balsan. Se kariimet nunga sangaru towoso mu, ana marak ningo ko siring yawara ko nanga balsan. § Se awiri ura imi bitirukko terong? ¹⁷ Bare ana mu kari saki Kaem ko den balu balu geraga se te manga tasan mu iwita mena. Bare ana mu, Kaem kota ura nangaram se, nu koma te, Kristus ningi, nangamang ningi nunguning te, den ko ura bitawasan.

3

Apostle alo mu kontrak iru wore ko ura kari

¹ Agi ana aking duap beteman ale nanimi patawura ko munak imi balsan agila? Agi ana kariimet sang betesan iwita, te nanga ikialko tam gawa nanga dugu duap wetang te baluwoso mu

‡ **2:13:** Paul ikia moakaso, mu awuk, Titus tairuk ale Corinth Kris alo aguwaya bagasan wore ko manukko, bare Titus me taikaso se Paul borta ko ikia moakaso. Bare udagi Titus den umu giam karogo tairam se Paul ikiam ale amilmilaram: 2 Corinthians 7:5-7,13.

§ **2:16:** Kariimet den gilalong ikisan mu te paga motam ilagala: 1 Corinthians 1:18.

ningarnakko agi, nengete tanakko, den iwita balsan agila? Mena tala. ² Mu awuk, nina nengeta kariimet mu anananga tam gawa, ana nanga dugu duap baluwoso wore iwita. Se tam gawa uwuta mu nenenga nengemang motam ningi batogam, se kariimet suen la ari kau ikisan. ³ Se mu wetang te, nina mu tam gawa Kristus batogam borta, se nina mu anananga ura ko nunguning. Tam gawa umu tam kiri te me batogam, mena, bare Kaem marak pempem bagoso wore ko Bur Laili te batogam. Ale tam gawa umu manga bilik te me batogam tala, mena, bare kari ko gomang motam marak pitiwitik bagoso wore ningi batogam.*

⁴ Ana Kristus ningi baga se Kaem te ira sanamasan ale anananga ura umu ko uwutata balsan. ⁵ Ana balsan ale nangata nanga ikia te agi nanga nasokel te ura umu betesan iwita ma me balsan, mena. Bare Kaem kota sokel nangarso se ana ura umu te betesan. ⁶ Se nuguta ana noko kontrak iru duap bo umu, ko ura kari ko baganakko sokel nangaram. Se kontrak umu law ko mel bo mena, mu Bur Laili ko sokel ko mel. Mu awuk, law ko munan umu kuera mateng ago utu naguso, bare Bur Laili mu kariimet marak sokel iru nungarso.†

Kontrak iru ko nikum yawara

⁷ Law manga bilik te batogam umu kuera mateng ko munan tagiram se utu naguram, bare nikum biya karogo kariimet nongote tairam, se

* **3:3:** Girakala Kaem ko law manga biling awote batogam ale Moses tuam, bare kontrak iru mu uwuta mena: Jeremiah 31:31-34; Ezekiel 11:19-20; 36:26-27; Matthew 26:28; 1 Corinthians 11:25.

† **3:6:** Law ko munan se munan iru: Romans 7:6; Hebrews 8:6-13.

Israel alo nikum umu te Moses koma motam ari tutuwukasan; bare nikum umu kueram kaparam kaparam nama menaram.‡ ⁸ Bare Bur Laili ko ura umu ko nikum mu ko sokel kalel biya nunguningkiri mena e? ⁹ Se iwita ikialko, munan gira kariimet den te nunga beteso umu nikum uwuta ago agi mu, awuk, munan Kristus ningi kariimet nunga gi Kaem koma te ningo diram ko nunga beteso mu, ko nikum ko sokel eng am kalel biya nunguningkiri mena ko e? ¹⁰ Se ikialko, munan gira mu nikinang ago, bare kam munan iru mu ko nikinang sokel biya nunguningkiri mu ago utu naguram mu, munan gira mu ko nikinang sokel menaram. ¹¹ Se aking iwita, munan gira menaram namawoso umu ko nikum ago utu naguram agi mu, munan iru pempem baga se lagarukko mu ko nikinang mu, eng am sokel ago uwutata ani se lagarukko!

¹² Ana uwutata ikisan. Bore te se ana mel bo ko me ta nguangasan. ¹³ Ana mu Moses beteram iwita me betesan. Nu nikum kueram kapawakaso umu ko, Israel kariimet nomotam ko, guang te koma motam iram. ¹⁴ Bare kariimet umu nongomang motam sisira biya, mu awuk, tom umu te se tairam tai aitak mu am koma suanta tala. § Nuna nunga kagin biguwura ningi, law kaura ko kam te mu, guang nomoke eresan ale nomotam siruwuso se den ko nunguning ninguru me ikisan iwita. Se guang umu to sapara ko lage bo mena, mu Kristus ningi diram guang umu kutuwu saparukko. ¹⁵ Girakala se tai tom imi te mu am koma suanta,

‡ **3:7:** Moses: Exodus 34:29-35. Kaem ko Bur Laili nangarso:

Galatians 3:2,5. § **3:14:** Israel alo: Romans 11:7,25.

Moses ko den kaura kam te mu, guang bilik umu nongomang motam am ira kaluwuwoso. ¹⁶ Bare tom nunga ningi bo Kari Biya ko ari ikiso, mu nu guang bilik umu kutuwu saposo. ¹⁷ Se imi te Kari Biya ko balso mu Bur Laili ko balso. Se Kari Biya ko Bur Laili awiriya kote bagaruk mu, kari umu mel bo ta nu me kalowoso, mena biya, nu gopa palagam.* ¹⁸ Se ana kariimet nangama motam ira ko munan te me bagasan umu, ana suen la Kari Biya ko nikinang mu anananga ningi kaniso se kariimet sang arigisan. Se ana nama nama se mu, noko nikim biya umu ningi karogo la, nu nikim kapawoso iwita nikim kapanakko. Se nikim umu Bur Laili kote taiso; nu Kari Biya.

4

Kualala ko mel ningo kani ningi awukam

¹ Kaem ko gomang nangara ko munan te ana ura imi te bagasan. Bore te se, ana ura umu betenakko me ta soror masan, mena. ² Ana kiwem yumura dolara ago kariimet sang betesan mu ana biriruwusan nunguningkiri; ana kawel ko munan te me ura ilusan, agi nangata nanga kawel te Kaem ko den ilusan ale me gurugu patawuwasan, mena. Bare ana Kaem koma te kariimet diram la nanga ikimonko mu, noko den mu wetang te se nunguning la balsan. ³ Bare kariimet maga namamonko lage te namawasan umu, den umu wetang te bare ko nunguning bo me ta tasan. ⁴ Nuna den gilalong ko nikim mu, Kristus ko

* **3:17:** Ana Kristus te yawarakala bagasan: John 8:32,36; Romans 8:21,29; Galatians 5:1. Kristus ko nikinang: 2 Corinthians 4:4,6.

nikim, nu Kaem ko koma tata, bare arigimonko me terong. Mu awuk, ali ewere ko kaem, me ikia alo umu nunga ikia kaolam se sisiram. ⁵ Ikiako. Ana nangata nanga dugu duap me apusan, mena. Bare ana Jesus Kristus, nu Kari Biya, wore ko dugu duap ana balsan; se ana mu Jesus nup te nenenga ura kari alo. ⁶ Batoga te bala bo iwita aniso: “Nikim biya tiromorom umu ningi tai kaparukko,” mam. Kaem bala uwuta balam borta, noko nikim anananga nangamang motam ningi beteram. Se nikim umu te noko nikim biya Kristus ningi umu wetang awuram se ana ari ikiman.

⁷ Bare ana mu ali ewere ko kani darong iwita, se mel ningo yawara nunguningkiri wore anananga ningi aniso. Bala imi te balsam mu, te ikia ko, sokel biya nunguningkiri ana te ura betesan mu Kaem kote taiwoso, anananga te mena. ⁸ Ana ikup koma suen la te nanga ira nangarak kaposo, bare me nanga ita parusuwu saposi; ngual nangarso, bare ana me ko soror masan; ⁹ nanga bita maguwusan, bare nu me nanga beteso; nanga mosan se dagulasan, bare ana me maga namasan. ¹⁰ Jesus kuera mateng te beteman uwutatala, ana kuera mateng te nanga betemonko mu, ana ko iki iki nanga kuera mateng mu nangimik te gi gi ago laganan iwita. Se munan umu te, Jesus kueram ale marak sokel ningo ago barasam se ana te bagasan umu arigimonko. ¹¹ Mu awuk, munan suen la te, ana Jesus kowom karosan bore te se, kuera mateng te nanga betesan. Se munan umu te, noko marak sokel ningo mu anananga ningi wetang saposi se arigisan. ¹² Bore te se, kuera mateng mu anananga maguwu silatosa iwita; bare ko

ningo mu marak yawara mu nenenga ningi laiso tarigiso.

¹³ Batoga bo te iwita aniso: “Ani ko angamang ningi nunguning aram, se ko balem.” Nangamang ningi nunguning ko munan koma suanta tala te, ana nangamang ningi nunguning aram se balsan.

¹⁴ Mu awuk, ana ikisan, Kakirip Kari Biya Jesus kueram wore maraguwuram se aking barasam, mu kota tala Jesus kote beteram iwitalala anananga te bitiruk ale, nina nengerak nanga gi koma dugu te nanga awurokko. ¹⁵ Munan suen la anananga te aratuwoso imi mu, nenenga ningo ko. Se noko gomang nangara ko munan umu kariimet bo bo karogo suen biya nunga ningi namaruk se, Kaem nup biya amilmil tua ko munan mu lagaruk tarigiruk, kuring aratuk, ale palenguk kaparukko.

¹⁶ Borta ko ana ura betenakko ko nasokel me kueso, mena. Nunguningta, anananga nangimik imi magoso kueneso agila, bare nanga nangamang motam mu sokel sangam iru day suan suan te taso.* ¹⁷ Ikup yaman nangimik te arataso mu guyak gotektek se tom tukunang ko. Bare munan umu, nikum biya tom pempem la te baganakko mu ko nanga nungurso burangoso. Se nikum umu ikup ana gisan mu ko ikup ninguru kiaram. ¹⁸ Bore te se, anananga namotam mu mel ariwoso mu te me loagawasan, mena. Bare ana mel aitak namotam me ariwoso wore ko namotam bitawasan. Mu awuk, mel aitak ariwasan imi mu

* **4:16:** Nangamang motam sokel sangam iru taso: Colossians 3:10.

tom tukunangta ko. Bare mel aitakta namotam me ariwoso mu tom suen biya anirukko mel.†

5

Nangimik lilim iru ko namotam bita se bagasan

¹ Ana ikisan, anananga nangimik imi mu ali ewere ko lakira iwita, se batuwutuk mauk margaruk mu, Kaem ana lakira bo iru nangarukko. Lakira iru umu duruk wonong ko lakira, se kumik magara mena, pempem la anirukko.* ² Se ana aitak mu nangamang motam nia se, amaruya lakira iru umu tanakko mu ko namotam bita se bagasan. ³ Mu awuk, kam ana lakira iru umu tanak mu, ana lakira karogo baganakko. ⁴ Tom ana ali imi ko lakira imi te baga se mu, ana nangamang motam nia se ikup kuawasan. Bare ana ali imi ko lakira, kua iwi namarukko umu, kutuwu sapanakko me balsan, mena, bare lakira iru umu te nanga lakirok se pempem ningo la baga laganakko ikia bita laganan. ⁵ Mu awuk, Kaem kota ana nago ko uwutata balu beteram se aniso. Ale ana nago ko mel biya udagi taiwoso wore te ikinakko, nu Bur Laili ko kausa iwita giram nangaram.

⁶ Bore te se, ana wetang te ari ikisan, tom ana nangimik lakira ali imi ko mu te bagasan, mu ana Kari Biya kumik duap te nunguning mena masan, aitak. ⁷ Ana mel ariga ale ko nangamang ningi nunguning ko munan te me bagasan, mena. Ana

† **4:18:** Aitak se tom udagi te: Romans 8:18; 1 Corinthians 2:3; Hebrews 11:1. * **5:1:** Kaem nangimik lilim iru nangarukko: Romans 8:23; 1 Corinthians 15:42-44,48-49,53.

mel me arigisan bare ko nangamang ningi nunguning te bagara ko munan te bagasan. ⁸ Ale ani maingkala balem uwuta, ana nangamang motam sokel ago la nangimik lakira imi betenak ale Kari Biya ilak baganakko aniso. ⁹ Bore te se, ana ali imi ko nangimik lakira imi te baganak agi, betenak ale nu ilak baganak agi, bare ana nu amilmil tunakko nangamang biya bita lagasan. ¹⁰ Mu awuk, ana suen la Kristus koma te sanamanak se nu nanga tuterukko. Se ana suan suan, ali imi te baga se munan aguwaya bitakasan, ningo agi memek agi, mu te diram la ko koma ningo agi memek mu tanakko.

Giris palaga se Kaem nangarak numi gomang suan awura ko den

¹¹ Ana Kari Biya kua bowa nagura ko munan mu ana ikisan. Bore te se, ana kariimet nongomang taginak se Kari Biya bowa ningi la bagamonko nanga ikia bita lagasan. Se ana anapeya mu, Kaem koma te wetang te bagasan, se ani ikisam nina uwutatala nanga ikiwasan. ¹² Ana aking nanimi patawura ko munan te uwuta me balsan, mena. Bare uwuta ninga kasurnak se nina te ana nago ko amilmilaralko. Ale awiriya nongomang motam nunguning te ura me bita se, kariimet te nungarkamonko ura bitawasan umu, anananga bagara aolak te iki se nunga maonal se ikimonko.

¹³ Ana Kaem ko ura luan ningi kari ngualara ko nanga balsan agi mu terong, mu ana Kaem ko nup biya ko uwutata betesan. Agi ana kari sinar ko nanga balsan agi mu terong, mu nenenga ningo ko ana uwutata betesan. ¹⁴ Ana ikisan, kari

suanta kariimet suen la nunga kueram; mu ko ariga te mu, kariimet suen la kueman. Borta te se, Kristus ko kua nangara ko munan umu ana sokel nangarso. ¹⁵ Nu kariimet suen la nunga kueram, uwutatala kariimet marak bagasan umu nongota nunumi ko la me ikia tamonko, mena. Nuna Kakirip nuna nogo ko kueram se aking maraguwuram se barasam umu ko iki se ko kariimet iwita bagamonko.†

¹⁶ Buta se, ana aita se eng am pempem la mu, ana ali imi ko ikia loagara te kariimet bo uwuta me ari maguwunakko. Nunguningta, ana ulengkala Kristus mu, ali kari ko loagara te ari paguwuwan, bare aita ana uwuta me arigisan, mena.‡

¹⁷ Bore te se, awiriya Kristus ningi aita bagoso mu, nu kari iru nunguningkiri ko aritam. Noko munan laun umu nagu namaram, se aita munan iru tairam wore ningi bagoso! ¹⁸ Munan se dun suen la imi Kaem kota bita saparam, ale anananga giam ale Kristus te nangarak numi gomang suanawuram; ale nanimi nangamang suan awura ko ura umu nangaram. ¹⁹ Kaem munan umu te, Kristus te, ali imi lilim la ko kariimet nunga memek buring tuam ale nongorak numi gomang suan awuwo. Ale nu kariimet nongorak numi gomang suan awura ko den nunga manornak se ikimonko ura nangaram. ²⁰ Buta se ana mu Kristus ko kuring koma tata ali imi te bagasan, se Kaem ana nagiring te ko gomang motam umu wetang la balso. Se ana Kristus kuring tasan

† **5:15:** Ana Kristus ko la baganakko: Galatians 2:20. ‡ **5:16:** Ana ali imi ko ikia loagara te kariimet me ari maguwunakko: John 6:42; 8:15; James 2:1-4.

ale iwita ninga manorsan: Giris palagal se Kaem nengerak numi gomang suan awurokko. ²¹ Kaem ana nago ko Kristus kumik memek bo mena, bare memek karogo iwita beteram se ikup yaman giam ale kueram. Se ana nu ningi Kaem noko kariimet ningo diram ko ma nanga balukko.

6

¹ Ana Kaem ilak ura iluwa ko kari se nina sokel ago ninga manorsan, Kaem ko gomang ningaram ko munan umu mel yam ko me beteralko.* ² Mu awuk, nu iwita balam,
 “Aninga tom, te ninga aira ikiekko balem umu, te ani ninga aira ikiem;
 ale aga tom, te ninga sangaru taikko balem umu te ninga sangaru taem.”†

Bore te se ikialko. Aitak tom imi mu Kaem nanga aira ikiokko tom, aking aitak tom imi mu anananga sangaru taukko tom.

Apostle nunguning alo ikup duap duap gikasan

³ Ana kariimet nanga ura ko nodoleng sapamon bore ko sinar tasan, ale munan mel bo betenak se nuna te iki ari paguwumonko mu ko ninguru sinar tasan. ⁴ Bare anananga munan suen la te mu, ana Kaem ko ura kari iwita nanimi wetang te betesan. Ana ikup yaman duap duap ninguru nanga maguwuso, bare am sokel ago sanamasan ale gisan.‡ ⁵ Nanga mosan maguwusan, tali-para ningi nanga betesan, biguwura nirung ningi nanga bita maguwusan. Ura kowar nangarsan se

* **6:1:** Den am ipi me ikinakko: James 2:14. † **6:2:** Den am ipi me ikinakko: James 2:14. ‡ **6:4:** 2 Corinthians 4:8-12 ago arikko.

tasan, tirom anira bo ningo me arigisan, ale na ko kua ekeka lagasan. ⁶ Bare ana munan ningo diram la nongote betesan, Kaem ko ikia ningo nunga karsursan, kua kapasas, amilmil te nunga sangorsan. Ana Bur Laili ko munan anananga ningi mu te nangamang lilim te kua nungarsan. ⁷ Ana den nunguning la balsan, ale Kaem ko sokel te ura ilusan. Ana munan ningo diram ko gatu mel nagiting ngas sengam ilusan ale te kagersan. ⁸ Saki mu ana nanip patawusan, bare saki mu nanip maguwusan. Saki nago ko bala ningo balsan, bare saki nago ko bala memek balsan. Ana kari den nunguning la balsan, bare saki nanga balsan ana kawel kari ko nanga balsan. ⁹ Nuna nanga ikisan, bare me nanga ikia iwita nanga betesan. Ana kua namanakko nanga balsan, bare ana am marak bagasan. Nanga mosan maguwusan, bare ana me kuesan. ¹⁰ Nangamang bataga munan nangarsan, bare ana tom suen biya amilmil te bagasan. Ana nangimik melmasak mena, bare ana mel suen biya kariimet nungarsan. Nangimik mel mena, bare ana melmasak suen la ago bagasan. §

¹¹ Corinth alo, ana nanga munak te mel bo me kaluwuman, ana nanga nangamang motam wetang te balu ulaluwuman. ¹² Ana nina nego ko nangamang motam kagorman. Bare nina ana nago ko nengemang motam me kagaru ulaluwu nangarman. ¹³ Se ani aitak nina aninga kuriang alo iwita ninga manorsam: Munan koma sing

§ 6:10: Den iwitata mu English den te paradox masan, mu kariimet den ko nunguning nunguningkiri te ninguru kupumon ale ko ikimonko. 1 Corinthians 1:25 ko footnote ago arikko.

sang betenakko, ana nanga nangamang motam kagaru ningarsan iwitatata, nina nengemang motam kagaru nangaralko.

Nina mu Kaem ko temple laili

¹⁴ Nina nongomang ningi nunguning mena alo mu nongorak me kapetaralko. Mu awuk, munan ningo diram mu munan memek ilak awuk nunumi nuguting ilumonko? Se nikum mu awuk ta tiromorom ilak wete bagamonko? ¹⁵ Se Kristus mu Satan ilak nongomang suanta bagamon i? Se kari gomang ningi nunguning mu awuk ta kari gomang ningi nunguning mena mu ilak wete terong bagamonko? ¹⁶ Se kaem kawel nunga kuar mu gi Kaem ko temple laili ningi awura mu ko ariga terong e? Mena. Mu awuk, ana mu Kaem marak bagoso wore ko temple, se Kaem iwita nago ko balam:

“Ani nongorak baga se nongorak sapa gurugekko. Ale ani mu nunga Kaem ko bagarikko, se nuna mu aninga kariimet ko bagamonko.”*

¹⁷ Bore te se,

“Nina nunga bita tal ale awar biya bagaralko; ale anapeya memek se karur ago mu me ilu talko, mu asele ani ninga amilmilarikko.”†

¹⁸ “Se ani nenenga Nenet bagarikko, se nina aninga namarari se aga nanawusari ko bagaralko.

Kari Biya Sokel Garagar mu uwutata balam.”‡

* **6:16:** Leviticus 26:12; Jeremiah 32:38. Kris alo mu Kaem ko temple laili: 1 Corinthians 3:16. † **6:17:** Isaiah 52:11; Ezekiel 20:34,41. ‡ **6:18:** 2 Samuel 7:14; 7:8. Revelation 18:4 ago arikko.

7

¹ Aga singsang yawara, Kaem ko den ningo ningo uwuta uwuta balu nangaram. Bore te se, nangamang motam anunak nungurnak ale, anapeya mel memek, nanga ikia nangamang karur tugumokko, mu nabiring tunak, ale Kaem bowa ningi бага se laili kaunakko.

Kris kariimet giris palagaman ko Paul amilmilaram

² Nina nengemang ana nago ko kagaru nangaralko. Ana awiriya bo memek te me ta bita arigiman, agi bo lage memek te kote mel bo me to arigiman, ale bo kawel munan kumik te me bita arigiman, mena. ³ Ani den iwita balsam mu nenenga balu maguwurikko den iwita me balsam, mena. Mu awuk, ani maingkala ninga manem uwutatala, nina mu anananga nangamang motam ningi bagasan. Bore te se, marak baganak agi kua namanak agi wore nina mu anananga nangamang motam ningi бага se lagaralko. ⁴ Ani me ta ninga iki paguwusam; ani nina nego ko ninguru amilmilaram. Bore te se, ani angamang motam sokel ago la бага se, ikup suen la ningi mu amilmil aromemek ago lagasam.

⁵ Mu awuk, tom ana Macedonia tai naguman mu, ana naneman sapanakko lage bo mena. Ikup duap duap koma suen biya te nangate taikaso: kariimet den te nangarak kagerakasan, se anananga nangamang motam ningi mu sios lilim ko ikia tawun biya nanga moakaso. ⁶ Bare Kaem, kariimet nongomang motam kapara se tagi patawura ko Kaem umu, Titus ko taira mu te

ana nangamang motam sangam tuam.* 7 Bare noko taira mu te la sangam me nangaram. Bare munan ningo nina nu kumik te beteman umu balam mu ana amilmil nangaram. Nu balam, nenenga nengemang biya ani agarkalko mu se, se munan memek aratam mu ko nengemang bataga mu se, ninga nengemang ani ago ko, mu suen la nanga maonam. Se ani amilmil am aromemek nunguningkiri taem.

8 Ani ikisam, ani tam gawa ningarem mu nina nengemang bataga ningarem. Bare ani umu ko ikia me aga moram. Nunguningta, ani ikiem, aninga tam gawa umu nenenga nengemang motam yaman tuokko, mu ani ko ikiem ale iki maguwurem tala. Bare ani ko ikiem mu, tom tukunang ko. 9 Se aitak mu ani amilmilasang. Mu nenenga nengemang motam batagam umu ko mena; bare munan umu te nina ari ikiman ale nengemang motam guruguman umutang aninga amilmil ko duap. Mu awuk, Kaem ko gomang te mu nina uwutata nengemang bataguk se te giris palagalko; buta se ana me ninga bita maguwuman, mena. 10 Nangamang bataga ko munan Kaem ko kueso mu kari sangarso se giris palagoso se nu sangaru taso, bore te se, kari umu munan umu ko me gomang daguloso. Bare ali imi ko nangamang bataga ko munan mu kari mutim tuguso.

11 Kaem ko nangamang bataga ko munan nenenga ningi beteram umu ko ningo iwita ari-galko: Nina te ninimi bataguru talko munan

* 7:6: Paul Corinth Kris alo nunga ikia moakaso: 2 Corinthians 2:12-13. Verses 1-11 ago arikko.

ningo beteman ale tairatela kari memek beteram umu ko memek mu, mel memek iwita arigiman, ale nguanga se wetang sapaman. Nina ikup mu mel bo guyak iwita me arigiman, ale pasak nungal se ko ningo nuam nengete tairukko sokel tagiman. Bore te se nina dun suen la imi te ninimi wetang te beteman, mu nina ningimik ikup bo biyala ningimik te mena. ¹² Se ani tam gawa ningarem, mu kari memek beteram umu ko memek ko iki se agi, awiriya kote memek beteram umu ko iki se me batagem tala, mena. Bare Kaem koma te nina ana mel biya ko nanga betesan owore te ari ikialko ani tam gawa umu ningarem. ¹³ Se ana Titus kuring te nenenga den umu suen la ikiman se sangam ninguru nangaram.

Bare umu la mena, mel bo tala mu, munan yawara nina suen la Titus kote beteman se nu amilmil ago tairam se ana arigiman umutang ko, ana ninguru amilmilaman tala. ¹⁴ Nu nengete me namara la, mu ani nenenga munan yawara umu ko manem se ikiam. Se nina ani nu manem uwutatala kumik te beteman, se ani anape ko dolara taikko? Ana den ninga manaru lagaman mu nunguning; se den umu karo tua, munan nina Titus kote beteman, mu den umu nunguning awuram. ¹⁵ Kam nu nengete namaram se nina yawarakala nu bitaru se, nguanga uriri se, ko den karo tuikasan mu ko kuamin ares maso mu, gomang motam eng am tawun biya nina nego ko kua nanuguso. ¹⁶ Ani amilmilam mu, aitak ani angamang motam lilim la nenenga te ira sanamasam.

8

Nangamang amilmil te nagiting munan betera ko den

¹ Nanga singsang, aitak mu ana Kaem Macedonia sor gomang nungaram ale ko sios suen la ningi munan beteso wore ko dugu duap ninga manornak se ikialko. ² Nuna ikup memek biya nunguningkiri ningi baga se nungumik mel mena, bare nuna amilmil te Kris alo saki nunga sangarmonko nuguting munan bolala awuman. ³ Ani nunguningta balsam, nuna nungumik mel mena, bare munan bolala awuman mu kariimet nungumik mel ago wore mel awukam suen biya awuman. Uwuta betemonko kariimet bo me nunga maonam, bare nongota nunga nongomang te beteman. ⁴ Ale nongomang nongomang nuna karogo la Kris alo Judea sor te mu nunga sangarmonko nanga isaru diruwukasan. ⁵ Mel bo tala ana me betemonko iwita ikiwaman mu karogo la beteman: Nuna nongota giriman nunumi Kari Biya kuting te beteman, asele Kaem ko gomang karo tuman ale nongota nunumi ana nagiting te beteman. ⁶ Titus ura umu nenenga ningi maingkala duap beteram, bore te se ana sangam tuman, saki alo nangamang motam munan nungara ko ura umu diruwurok karogo nama nukum awurokko manorman. ⁷ Ota nengemang ningi nunguning ko munan te, munak ko munan te, ikia ko munan te, ninimi saonga ko munan yawara te, ana kua nangara ko munan te, terong la ningo la betesan, uwutatala, saki alo nengemang se nigit-

ing munan nungaralko terong la ningo la beteralko.

⁸ Ani me ninga diruwusam, mena. Bare ani Kris saki alo nongomang nongomang saki alo nunga sangarmonko sail tagisan, wore ninga kausekko. Ale te, saki alo kua nungara ko munan aguwaya beteral wore arigekko uwuta balsam. ⁹ Mu awuk, nanga Kari Biya Jesus Kristus ko gomang nangara mu nina ko ikisan. Nu mel bo ko me tukunangaso, bare nina nego ko, nu kumik mel mena iwita aratam, se noko munan umu te nina te ningimik mel ago bagaralko.*

¹⁰ Se ani munan umu aguwaya beteralko mu ko iwita ninga kiti gurugusam: Nina yar namaram umu te yawarakala duap beteman ale munan bitakasan, ale umu la mena, bare ninga nengemang barasa amilmil te bitakasan. ¹¹ Buta se aninga angamang nina duap beteman uwutata beteral, eng am nama menawural, se ninga nengemang barasa amilmil ko munan umu karogo nama areremarukko. Bare nengeta ninga ikup guyak ko iki se beteralko. ¹² Mu awuk, gemang barasa amilmil te anapeya bitarko mu bitar, mu Kaem ko amilmilarukko. Bare ni mel bo bitarko mena agi, mu mel bo mena, Kaem ko ikiso.†

¹³ Ani nina saki alo nunga saongal se yawarakala bagamon, se nina nengeta mu ikup karogo bagaralko iwita me balsam. Bare koma sing sang mel karogo koma suanta bagaral mu terong ko. ¹⁴ Kariimet tom ningo kapa

* **8:9:** Matthew 8:20 se Philippians 2:6-7 ago arikko. † **8:12:** Manga mel Kaem tua: Mark 12:43.

nungarso se mel suen biya ago mu, kariimet tukunangawasan mu nunga sangarmonko. Se koma ko, kariimet umu nunga tom ningo te mu nina tukunangawaral mu ninga sangarmonko. Se munan umu te, nina suen la koma suanta mel karogo la bagaralko. ¹⁵ Batoga bo te baluwoso iwita: “Awiriya inang suen biya gi bolala awukaso agi, awiriya inang ilagalata gi bolala awukaso, bare tui gurugukasan ale bo me tukunangakaso.”‡

Titus Corinth Kris alo nuguting munan giokko beteman se namaram

¹⁶ Ani Kaem amilmil tusam, mu awuk, nu Titus ko gomang motam nina nego ko mu ani ago bagasam iwitala beteram. ¹⁷ Mu awuk, Titus anananga nangamang te la me taiwoso, bare kota ko gomang biya ura bitirukko se kota ko ikia karo tuam ale taiwoso. ¹⁸ Se nu kota me taiwoso. Bare anananga Kris launuria bo den gilalong ko ura terong la beteso se sios imi te mu suen la ko baluwasan, umu karogo ilak taiwoso. ¹⁹ Se nanga launuria umu nuna suen la imi te mu maingkala nu atumu kereman, nu ana nangarak kariimet nunga nuguting munan imi karogo maingte aolak iluwokko. Ana ura imi Kari Biya nup biya te taukko bita se, nanga nangamang biyala kariimet nunga sangornakko mu wetang awusan. ²⁰ Ana kariimet nunga nongomang amilmil ko nuguting munan ko bala memek aratok bore ko, ana ura imi ninguru tala bitarsan. ²¹ Ana ura imi Kari Biya koma te la mena, bare kariimet nongoma te mu diram la betera ko munan te betesan. §

‡ **8:15:** Nuna inang manna gikasan: Exodus 16:18. § **8:21:** Proverbs 3:4 ago arikko.

²² Se ana kari ilagala mu la nunga beteman se me taisan, bare nanga Kris launuria bo tala karogo nongorak taiso. Ana ura ko munan suen biya ningi arigiman mu, nu ura ko kari nunguningkiri. Se nu aitak nenenga ura ko gomang motam sokel ago nenengate beteram, ale ninga sangukko nongorak taiso. ²³ Se iwita nungarkalko: Titus mu aninga saonga kari se nenenga ura kari; bare nanga launuria sang umu Kristus ko nup biya ko, sios suen la ewere te wore nongoma tata ko kari iwita nungarkalko. ²⁴ Bore te se, nenenga kua nangara ana ko ninip patawu lagasan umu, kariari imi karogo la nunga kausal se ari ikimon se sios suen la imi te mu karogo tala ari ikimonko.

9

Kris alo nuguting munan bolala awu betemonko den

¹ Nenenga Kris alo saki nunga saonga ko nigiting munan betera ko munan umu, ani tam gawa te ko ninga manaru diruwu se lagarikko mel bo mena iwita. ² Mu awuk, nenenga saonga ko nengemang barasa se, nigiting munan betera ko munan mu, ani Macedonia nongoma te ninga balu patawu lagasam. Ani nunga manarukasam, yia namaram mu te nina Kris alo Achaia sor te mu nigiting munan beteralko sinar la bagakasan. Se nenenga nengemang barasa ko munan umu nuna suen biya tala nongomang motam patawuram se nuna uwutatala bitakasan, makasam. ³ Bare ani nanga launuria nunga beterem se taisan imi,

ani nina nego ko balukasam se nuna iki lagaman umu ko nunguning nunga kausal se arigimonko. Aninga angamang mu nina sinar la baga, ninga nigiting munan umu nungaral se te ikimon, den ani nego ko balu lagerem mu nunguning iwita ko ikimonko. ⁴ Mu awuk, iwita ko balik se ikialko: Macedonia kari i bo ani agarak nengete tairuk se, nina ningimik kirimi karamena, am nguala sipa bagaral mu awuk ko? Nenenga nigiting munan betera ko bala, ana ko ninga balu patawu lagaman mu ko, nina ta, ana ta, ana dolara biya ningi kapanakko. ⁵ Bore ko se, ani nanga singsang alo imi nunga giruwurem se taimon ale nengerak ninga nigiting munan amilmil te beteralko balman uwutata nengerak gi nunguru awu se bagamonko. Se nigiting munan umu ana ninga diruwura se awura iwita mena, bare nenenga nengemang motam amilmil ko munan iwita ariginakko.

Kris alo nuguting munan ninguru tala betemonko

⁶ Den ponor imi ninguru ko ikialko: Awiriya inang muguri agi yango suen mena asurso, mu nu inang nunguning ilagalata gi naukko. Se awiriya inang muguri agi yango suen biya asurso mu, inang nunguning suen biya gi naukko. ⁷ Kariimet suan suan gomang motam amilmil te anapeya kuting munan ko bitirukko iki batogam uwutata bitirukko. Bare gomang sora se agi, diruwura ko munan te mena ko. Mu awuk, Kaem awiriya amilmil te kuting munan beteso umu ko amilmiloso. ⁸ Kaem mu mel suen biya ningarukko mu am terong la, bore te se, mel suen la te, tom

suen la ka sanguk se, mel bo ko me tukunanger, ale saki alo nunga saonga ko ura suen la bitar mu nunguning ningo la kaparukko. ⁹ Batoga bo te iwita ko balam:

“Nu amilmil te ko melmasak kariimet
kituwura guat nungaru guruguso;
noko munan ningo mu tom suen biya ani se la-
garukko.”*

¹⁰ Se Kakirip inang muguri se yango kariimet agumonko nungarso, ale inang nunguning namonko karogo la nungarso mu, ka inang muguri se yango suen awurok, se ka munan ningo umu ko nunguning numi awote kapa kisokko. ¹¹ Kaem dun suen la te ka sanguk se mel karogo la baga se, ikup suen biya te gemang amilmil ago kariimet nunga sangaruko. Se ana nenenga nigiting munan umu ago nama nungaru gurugunak, se nuna Kaem amilmil te nup biya tumonko.

¹² Mu awuk, nenenga nigiting munan betesan umu, Kaem ko kariimet nunga tukunang la me sangarso, mena. Mu Kaem amilmil tua ko munan laguwuso se tarigiso kuring arataso ale kaposo.

¹³ Nina Kristus ko den gilalong karo tusan ale nigiting munan amilmil te nuna se kariimet suen la nungarsan mu, wetang te ari ko ikimon ale Kaem nup biya tumonko. ¹⁴ Ale Kaem ko gomang ningara ko munan yawara ningaram umu ko, tawun biya kua ningaru se nego ko guranek betemonko. ¹⁵ Nunguningta, ana Kaem ko munan yawara duap bo nunguningkiri nangaram umu ko amilmil biya tunakko!

* **9:9:** Psalm 112:9. Saki alo mel nungara ko munan: Proverbs 11:24; Philippians 4:19.

10

Paul ko ura ko sokel ago balso

¹ Kristus ko kua kapara se, gomang anise munan betera ko munan te, ani iwita ninga manorsam: Ani Paul, nina aninga balsan ale, tom ani nina nengerak baga se mu, nengema motam ko kua gugumalaga, tom ani nama awar mu sokel tasam ale den sokel ago ninga manorsam, masan. ² Bare ani iwita balsam: Tom ani nengete tairik mu, ani awiriya ana ali imi ko ikia te sanamasan ma balsan umu, ani me nunga nguangarik, ani den sokel ago am nunga manikko tala pa. Bare aninga angamang mu iwita ninga manorsam, nina munan ningo te la bagaral se ani tairik, mu den bo sokel ago uwuta me balikko. ³ Mu awuk, ana ali imi te bagasan, bare ana ali imi ko munan te me kagerawasan, mena.* ⁴ Se anananga kager ko melmasak te kagerawasan mu, ali imi ko kager ko melmasak mena tala. Bare melmasak umu kualala ko sokel ago gek am se, ali imi ko kager motam aora biya ta wore am parusuwu maguwu warukko. ⁵ Ana awiriya nunumi patawura ko munan te Kaem ko den nunguning sawaruwasan umu, nunga ikia ilu talipanak, ale gurugunak se Kristus ko iki karo tumonko. ⁶ Se kam ana nina suen la Kristus kuring bowa ningi nama saparal se ariginak mu, ana awiriya den me karo tuiwoso umu ko koma nanamara nungarnak se arigimonko.†

* **10:3:** Kris alo nunga kager ko mel: Ephesians 6:10-18. † **10:6:** Hebrews 12:5-6 ago arikko.

⁷ Nina mel guang te watingi wore la ariwasan. Awiriya nunguningta numi ikiso nu Kristus ko agi mu, akingtala ninguru ko ikiokko, ana mu nu turantala Kristus ko kari tala.‡ ⁸ Mu awuk, Kari Biya ura ko sokel ana nangaram, te sokel ningarnakko, ninga maguwunakko mena. Se ani umu ko aimi patawu kam ko munakarikko mu ani me ta ko dolirikko. ⁹ Bare nina ikial ale ani aga tam gawa te nina nguangara ningarikko betesam iwita ikial bore ko, mu uwuta mena. ¹⁰ Kariimet saki iwita ko aga balsan: “Noko tam gawa ko den mu ikup ago se sokel ago. Bare ana nangama te taiso mu nu kua gugumaso ale ko munak mu sokel mena biya,” masan. ¹¹ Bare mena, kariimet uwuta balsan mu iwita ikialko: ana awar baga se, anapeya den tam gawa te betesan se nina arigisan, mu koma suanta tala kam nengerak baga se mu, karo tunak se arigalko.§

¹² Nunguningta, kariari nunumi patawusan mu ta kalel biya bagasan ta pa, se diram, ana nuna nongorak me terong! Bare ikialko, nuna nongota nongota nunga ikia te se, nongota nongota nunga ningi nunumi nokokosa mosan mu, kari ngualara ko munan betesan. ¹³ Bare ana mu, Kaem ura dun bo ana me nangaram mu te nangata nanimi me patawunakko, mena. Ana mu Kaem ura nangaram umutang ko dun te la nanimi ikinak ale ko balnakko. Se anananga ura dun umu nenenga ningi karogo la betesan se namoso.* ¹⁴ Ananta giriman Kristus ko den gilalong ago nenenga ningi

‡ **10:7:** Ana mel diram la tutenakko: John 7:24. § **10:11:** 2 Corinthians 13:2,10 ago arikko. * **10:13:** Romans 12:3 ago arikko.

taiman. Bare ana ko nanimi balnakko mu, dun umu ilu kiasan ale dun bo kigilik ko me nanimi patawusan, mena. ¹⁵ Ale betela nanga dun umu ilu kiasan ale ura kari saki nunga ura dun ko nanimi me patawusan, mena tala. Anananga nangamang mu, nenenga nengemang ningi nunguning mu sokel gemaruk se anananga ura nenenga ningi mu ulalarukko. ¹⁶ Se ana te sor saki nenenga ilu kiara bagasan umu, ningi namanak ale den gilalong balnakko. Anananga ikia mu, ana kari bo sor koma nu te maingkala ura beteram umu te namanak ale noko ura ko nunguning ko ipi nanimi me balnakko nangamang aniso.† ¹⁷ Bare “awiriya ko ura ko nunguning ningo umu ko numi balukko me terong, mena. Nu Kari Biya kota suanta nup patawurukko mu munan diram.”‡ ¹⁸ Mu awuk, kari kota numi uwuta beteso mu, ari ikia ningo bo Kaem kote me taso, mena. Bare Kari Biya kota kari uwuta mu ko ari ikiso, umu mu asele munan diram.§

11

Paul se apostle kawel

¹ Aninga angamang nina kawus mal ale yam iki sagaral se ani kari ngualara iwita aimi bitirikko. Uwutata beteralako. ² Kari nuwus ko ninguru kueso ale kari bo me kau taukko ko ninguru bitarso iwita, ani Kaem ko ikia ariga te uwutatala nengete betesam. Mu awuk, ani nina mu imet kulak samalet bo iwita, ko kari balu beterem,

† **10:16:** Paul ko gomang: Romans 15:20. ‡ **10:17:** Jeremiah 9:24. § **10:18:** Nangata nanimi me patawunakko: Proverbs 27:2; 1 Corinthians 1:31; 3:7; 4:4-5.

se ko kari mu Kristus. Se ani nu kaung kaskas mena, kumik lilim, ko kari kuting te bitirikko angamang aniso.* ³ Bare aninga nguangara mu, mot memek Eve kulam iwita ninga kulok se, ninga nengemang motam ningo se lilim Kristus kote aniso wore saparal bore ko. ⁴ Mu awuk, nina ana den nunguning ninga manaru lagaman mu bita tokam, kari bo taiso ale Jesus duap bo kigilik balso, se ko marir daula kigilik nengete kaposo agi, den gilalong nunguning nina ikiman umu ko buawen ninga manarso agi, mu nina tairatela iki karo tusan.

⁵ Bare ani agata mu, nenenga “apostle bibiya” nunga balsan sumu, nunup bibiya bagasan se ani aip mena iwita aimi me ta arigisam, am mena biya. ⁶ Nunguningta ani kariimet biya ningi munakarikko mu me terong agila, bare ikia te mu ani terong la. Se nina aninga munan suen la te mel mu wetang te ari sapaman.† ⁷ Agi ani aimi ago kua kaperem ale nina te ninga tagi patawurikko den gilalong koma mena, am ipi ninga manarukasam mu, ani memek beterem agila? ⁸ Buta agi mu, ani ninga sangikko ura ilukasam se sios saki manga mel te aga sangarukasan mu, ani balik ani nunga manga mel umu am ipi tere no lagerem maikko.‡ ⁹ Ani nengerak baga se mel ko tukunangakasm, mu ani nina ikup me ningarukasam, mena. Bare Kris launuria Macedonia taiman mu aninga tukunang umu te aga sangarukasan. Ani nina dun

* **11:2:** Kris alo mu Kristus ko imet iwitata: Ephesians 5:25-27,32; Revelation 19:7-8; 22:17. † **11:6:** Paul ko den apura: 1 Corinthians 2:1,13. ‡ **11:8:** Macedonia Kris alo Paul sangarukasan: Philippians 4:15-18.

umu ko kakowor katir me ningarukasam, ale aga munan umu uwutata bita se lagarikko. ¹⁰ Kristus ko den nunguning aninga ningi aniso se ani balsam, ani ura umu ko koma bo me ta taikko ma balsam umu, kariimet bo ta Achaia lilim ningi ko agiring me ta kalokko. ¹¹ Mu awuk se? Agi ani me ninga kua ningarsam? Mena. Nunguningta Kaem ko ikiso, ani ninga kuesam!

¹² Se ani munan bitawasam imi mu, am uwutata bita se, awiriya nunga anapeya te nunumi karogo basu ana nangarak koma suanta awumonko bitawasan umu, nunga lage tuang kalo saparikko. ¹³ Mu awuk, kariari uwuta mu apostle kawel alo. Nuna ura kari kawel alo. Nuna nunga kawel te Kristus ko apostle alo ko nunumi betesan. § ¹⁴ Se nunga munan umu paguwukam me betesan, mena. Nuna Satan numi niki biya ko engel ko bitawoso iwitala nunumi betesan. ¹⁵ Nuna nunumi munan ningo diram ko ura kari alo iwita betesan, bare nunga munan umu munan bo iru mena, mu Satan ko ura kari nunga munan betesan. Bare tom bo te nunga munan umu ko koma diram la tamon ale mena namamonko.

Paul apostle ura te ikup suen biya gikaso

¹⁶ Ani akingtala balsam, nina bo ta ani kari ngualara ko me aga balukko! Bare nina maingkala uwuta agarkiwasan agi mu, kari ngualara am nemotam la ariwasan iwita agarki sagaral se aimi katir patawurikko. ¹⁷ Agata aga aimi patawura munak imi Kari Biya uwuta me balukko wore, imi ani kari ngualara aga munak.

§ 11:13: Apostle se prophet kawel: 2 Peter 2:1-3; Jude 11.

¹⁸ Kariimet suen biya ali imi ko munan te nunumi patawusan, buta se ani uwutatala aimi bitirikko.

¹⁹ E nina mu yawara motam pa, ikia bibiya ago se, nina amilmil te kariimet ngualara nunga den ikialko nedegawa tagisan! ²⁰ Nunguningta, umu la mena. Nina awiriya noko dungan ko ninga beteso, mu yam karo tusan. Agi ninga mel suen la menawuso agi, ko kawel te ninga giso agi, mel yam ko ninga beteso agi, nogol kuting kulukurso agi, bare nina am iki karo tusan se nu butata ninga beteso! ²¹ Bare ani mu dola se wetang la iwita balsam, ana mu bola “nasokel mena” agi se munan bo uwuta me bitakasan, mu nengeta ari ko ikialko!

Se awiriya bo ko anapeya munan ko numi patawuruk agi mu, ani betela am aimi patawurikko tala – bare umu kari ngualara ko munan. ²² Nuna Hebrew kari agila? Ani betela Hebrew kari. Se nuna Israel kari agila? Se ani Israel kari tala. Se nuna Abraham ko gue te ko kari agila? Bare mu ani betela. ²³ Se nuna Kristus ko ura kari agila? Bare ani kari ngualara aga munak te balsam mu, ani nunga kiarem. Ani ura aora ninguru taem, taira taira te talipara ningi aga bitakasan, ninguru aga moa maguwukasan, numi agowom karo la kuera mateng lage te aga bitakasan. ²⁴ Juda alo wip te aga moakasan nama tom 39 umu te aga bita tokasan. Se munan umu tom 5 ko angimik te beteman.* ²⁵ Tom ilagala suan ko, bu te aga moman.† Ale tom suanta ko, manga te aga usagu palungurman. Tom 3 ko, dal papak

* **11:24:** Wip te mora ko munan: Deuteronomy 25:3. † **11:25:** Mu Rome alo nunga munan.

mam se yarem. Ale tom bo mu kowarkalal suanta se tirom suanta gagi tuagu biya te pata lagerem. ²⁶ Bare ani tom suen biya am geraga lagakasam. Ani yu lom ningi agi, tere daong kari nuguting te agi, aga gue suan Juda alo nuguting te agi, se sor saki ko kariimet nuguting te, memek taikko iwita wore lagakasam. Ani wonong biya ningi agi, sor kariimet mena te agi, gagi luan te agi, Kris kawel saki nuguting te memek taikko koma iwita wore lagakasam. ²⁷ Ani ura kowar ninguru bitakasam, ale angimik sokel mena akaso se anira tom me ikikasam; na yu ko kua ekeka lagakasam; angimik kawam digo guang yamel mena, se sor tuagu te marir te kapa lagakasam. ²⁸ Bare ikup yaman umu suen la ningi mu, day suan suan te aninga angamang sios suen la nunga mu, karogola ikup aisukaso. ²⁹ Bo sokel mena akaso, mu ani agata asokel menara iwita aimi ikikasam ale sangikko ikia aga moakaso. Aking bo lage memek kasurukasan se te nama dagulukaso, mu ani angamang ninguru yaman ikikaso.

³⁰ Bare ani aimi ko balikko agi mu, munan aninga asokel menawuram se agata aimi sangikko me terong umu la ko aimi balikko! ³¹ Kaem mu ani me kawelawasam mu ko ikiwoso. Nu anananga Kari Biya Jesus ko Nuet, se ana tom suen biya nup patawu se laganakko. ³² Te ikialko mu, ani Damascus bagerem se king Aretas bowa ningi governor mu, kager kari nunga maonam se aninga ilumonko wonong ko por korang ago sanami namaman. ³³ Bare ani kariimet saki korokem aromemek bo ningi aga beteman se daigem, se mayang te kaloman ale por ko kuring

gotek bo te aga beteman, se por buring ko nama kaperem, ale wonong umu ko supuling kuting ningi palenga nagu kam nagurem.‡

12

Kari Biya ipingira te Paul mel kausam

¹ Ani aimi patawura ko munan am bitawirikko. Ani ikisam, ningi mel bo ningo me araturuko, bare mel iru ipingira te Kari Biya aga kausam wore ko balikko. ² Kristus ningi bagara ko kari bo ani ko ikisam, mu yia 14 namaram mu te tagi bataguru tam ilak kualala duruk wonong 3, mu te ilak namaram.* Bare nu kumik lilim ago ilak namaram agi, umutang ani me ko ikisam. ³ Ale maingkala balem uwuta, bare nu ko marak la tagi bataguru tam ilak namaram agi, mu betela ani me ko ikisam. Kaem kota ko ikiso. ⁴ Nu paradise wonong ningi tagi bataguru tam ale ilak namaram. Se nu dogowa te den nagiring te balu sapara ko me terong wore ikikaso, den umu kari ngual kasik ko balukko den mena. ⁵ Ani kari uwuta wore ko balikko, bare ani agata aimi ko me balikko, munan angimik asokel menawuso se agata aimi sangikko me terong umu asele ko aimi balikko. ⁶ E ani agata aimi akokosa morikko mu, ani kari ngualara beteso iwita me bitirikko, ani den nunguning la baluwirikko. Bare ani agata aimi akokosa me morikko, mu awuk, ani kariimet aga balu patawumonko angamang me aniso, mena. Bare aninga angamang mu kariimet

‡ **11:33:** Acts 9:23-25. * **12:2:** Yia 14 namaram: mu yia A.D. 44-45 mu te iwita. Iki kariimet suen biya ikisan mu Paul kota numi balso.

den agiring te balsam, ale munan betesam se arigisan, mu te aga balmonko mu asele terong.

⁷ Se ani mel iru yawara yawara Kari Biya aga kausam se arigem wore te aimi kualala bitirik bore ko, Kaem balam se Satan yaman bo, tam kore ago aga atumu barurumukam, angimik te betteram. ⁸ Se tom ilagala suan ko, ani Kari Biya to saparukko guranek betterem. ⁹ Bare nu iwita aga maonam, “Aninga angamang kisa ko munan mu nika mel aromemek. Mu awuk, tom nika sokel menaso se ni keta nimi sangaruko me terong, umu te aninga asokel biya mu wetangaso.” Buta se agata aimi asokel mena ko bala umu, amilmil te ko aimi balik se umu te Kristus ko sokel mu aningate anirukko. ¹⁰ Borta te se, ani Kristus ko nup ko ikup duap duap gisam, kariimet aga bita maguwusan, den memek aga manorsan, se tom uwuta mu ani agata aimi sangikko asokel mena mu wetang awuso se ani ko amilmilasang. Mu awuk, ani asokel menaso, asele sokel tasam.†

Paul Corinth Kris alo nunga ikia tawun biya moakaso

¹¹ Ani kari ngualara ko aimi betterem, bare mu ninanta ani aga diruwuman se ani uwuta betterem. Nunguningta ani mel yam, bare ani nenenga “apostle bibiya” sumu nobowa ningi aliti me bagasam, mena. Se nina uwutata ani ago ko bala ningo balalko wore nina uwuta me beteman. ¹² Ani angamang kua kapakaso se sokel ago nengerak бага se apostle nunguning ko kausa duap duap bitakasang ale miracle ninga ningi

† **12:10:** Nasokel menaruk bare Kristus ko sokel te baganakko: 2 Corinthians 1:8-9; Romans 5:3-4.

bitakasam. ¹³ Se nina munan awuk wore ani sios saki alo nunga ningi beterem bare nenenga ningi me beterem? Agi saonga mel aisalko me ninga kalakumukasam bore te agi? Buta agi mu, aga memek siwu aisalko!

¹⁴ Se aitak mu aninga tom 3 ko tai ningarkikko aimi nunguru burangiwasam. Se aitak mu ani ikup bo me ningarikko. Mu awuk, mel ani angamang tusam mu, nenenga ali imi ko nam giam mu mena, bare nina nengeta kariimet. Ikialko, kuriang gotektek nunga nunam nonet nunga melmasak me ilu nunguru burangi nungarsan, mena. Mu nunam nonet mu asele kuriang gotektek nunga melmasak ilu nunguru burangi nungarsan. ¹⁵ Bore te se, ani amilmil te nina nego ko aga melmasak suen la am waru saparik, ale agata aimi karogo la am memek te bitirikko. Ani tawun biya kua ningarsam, se nenenga kua aisa mu katirta, mu terong e? ¹⁶ Nina ikisan, ani nigiting munan aisualko balukasam ale kalakumura bo me ningarukasam. Bare nenenga saki balsan, ani kawel kari te se, aga kawel munan te ninga kulurukasam ale ninga mel gikasam, masan. ¹⁷ Agi ani kariari nunga beterem se nengete taiman umu nunga ningi bo manem se ninga kulam ale nigiting munan giam ago nama aisam agila? ¹⁸ Ani Titus manem se nengete namaram, se nanga bo agotala manem se ilak namaram. Awuk, Titus kawel te ninga mel sang ago giam agi? Mena tala. Agi awuk, ana wete Bur Laili suanta mu ilak me ura ilusan, ale munan koma suanta la me karosan e?

¹⁹ Agi tom maiya biya tai lagaram imi te mu,

nina ikisan, ana nina nengema te nanimi duap bararawu lagakasan ko makasan agila? Bare mena. Ana Kristus ningi bagara ko kari, se Kaem koma te Kris kari iwita den balsan. Ale ana anapeya betesan mu, aga singsang yawara, ikialko, mu ana nina te sokel ningara ko munan te betesan. ²⁰ Mu awuk, aninga nguangara mu, kam ani nengete tairik mu, nina munan ani ko amilmilasam mu te me bagaral se ningarkikko iwita; se nina mu betela munan nina ko amilmi-lasam mu te ani me tairik se agarkalko iwita. Aninga nguangara mu nina munan memek den tagira gurungumura, ninimi ko nengemang magara se bagara lila mena, ining singi, bo buring ko den bala, nisipiling lagara, nengeta ninimi paoga kirker bagara wore ningi bagaral se tai ningarkik bore ko mesam. ²¹ Aninga nguangara mu, ani pelerik nengete tairik se aga Kaem nenenga munan ewere ko nemekete dolara aisuk bore ko. Se nenenga ningi kariimet memek bita lagaman, o saman katagot, nomotam nongomang barasa, kilek memek duap duap bita lagaman bare me giris palaga arigiman, mu nunga ko, ani amononge kaparukko me kuesam.

13

Sinar ta ko den nukum

¹ Aitak imi aninga tom 3 ko tai ningarkikkowo. Bore te se, den te baluwoso iwita, “Ikup mel te ko ikinak nunguningta manakko mu, kari ilagala agi, ilagala suan bala koma tegeta te nunumi

atumu sangarmon mu, asele ana balnak nunguningta manakko.”* ² Aninga taira ko tom 2 mu te tairem ale sinar talko den ninga manem, mu aking aitag awar baga se ninga manorsam: Kam ani nengete tairik, mu ani kariimet ulengkala memek bitakasan mu se, saki aitag memek bitawasan mu agotala, kuring bo me nungarikko. ³ Mu awuk, nina nunguningta Kristus ani agiring te munakawoso agi mena wore ko ikialko eseman. Kristus mu ninga ningi sokel ago me ura iluwoso iwita mena, nu sokel ago la ninga ningi bagoso. ⁴ Nu ko ariga, kari sokel mena wore turan tam kangono te tagiman, bare mena, nu aitag Kaem ko sokel te marak bagoso.† Se ana nu kumik te aratam uwutatala, ana nu ilak tam kangono te nasokel mena iwita, bare ana Kaem ko sokel te nu ilak marak baga se nina ninga sangornakko.

⁵ Nengeta ninimi ko iki gurugal ale nina nengemang ningi nunguning te Kris kariimet alo iwita bagasan agi mena agi mu ko ikialko. Agi nina nengeta mu, Jesus Kristus nenenga ningi bagoso mu me ko ikisan agila? Bare nu nengemang ningi me bagaruk agi, mu asele nina Kris alo mena. ⁶ Bare ani ikisam nina uwuta beteral mu wetang te ko ikial mu, ana Kristus ko ura kari nunguning ko ura beteman iwita ko ikialko. ⁷ Anananga nangamang mu nina memek bo me beteralko, se mu ko Kaem guranek tui lagasan. Bare ana kariimet ninga munan ningo arigimon ale balmon, ana ura kari ningo ma nanga balmonko uwuta me

* **13:1:** Deuteronomy 19:15. † **13:4:** Jesus kari sokel mena wore turan aratam: Philippians 2:7-8.

iki se balsan, mena. Bare nina te munan ningo diram la beteralko Kaem kote guranek betesan. E ana mu ura kari ningo agi memek ko nanga balmon mu mel yam. ⁸ Mu awuk, ana munan bo den nunguning maguwurokko mu me ta betenakko, mena. Ana munan den nunguning sokel tuokko mu la betenakko. ⁹ Ana nasokel mena baganak agi, bare nina mu nesokel ago la bagaralko, mu ana ko amilmilasan. Ana nina Kristus ningi sokel ago la lagaralko ninga guranek bita lagasan. ¹⁰ Se ani duap borta ko awar бага se wore den imi bataguru ningarsam. Se tom ani nengete tairik mu, ani ura nup aisam mu te sokel ago me nengerak balikko. Kari Biya ura ko nup aisam mu ani te nengemang motam sokel ningarikko aisam, te ninga maguwurikko me aisam, mena.

Den amilmil nukum

¹¹ Aga singsang, ani den nukum kalem ale amilmil ningarsam, terong la bagaralko. Nina diram la bagaralko sail tagiralko. Aninga den ningarem mu karo tual ale ikia suanta te se nengemang lila karogo la bagaralko. Se gomang nangara se lila ko Kaem mu nengerak bagarukko.

¹² Ninimi nigiting iluwal ale amilmil den ninimi tualko. ¹³ Kris kariimet suen la imi te mu nunga amilmil den ningarsan.

¹⁴ Se aninga guranek mu, Kari Biya Jesus Kristus ko gomang nangara ko munan, se Kaem ko kua nangara ko munan, se Bur Laili ko munan te nangamang motam suanawuso mu, suen la nengerak bagarukko. Nunguning.

KAEM KO DEN
The New Testament and portions of the Old Testament
in the Waskia Language of Papua New Guinea
Buk Stat, sampela hap long Buk Song, ol Provep, na
Nupela Testamen long tokples Waskia long Niugini

Copyright © 1985, 2011, 2014 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Waskia

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-11-07

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 22 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

45c04e90-82c9-592e-bfe2-f39dfa146f32